

lae in't water selve groeyen: ende dat om dieswille meest/ om dat sij nergens bequaemlijcker in dit gantsche Cruydtboeck dan in dit Vierde Deel siede grijpen mochten. Want veel van dese cruyden die in vochte plaetsen groeyen/ strecken voor voedsel ende voeder vande Peerden/ Ossen/ ende meer ander Biervoetige dieren, gelijk oock veel doen de mis-wassen soorten van Cozen/ ende oock somtijts het goet Cozen ende de ander Boedende saden self. Wel ist waer nochtans dat de voorseyde besien luttel oft bijnae geen soorten van cruyden en een die in't water selve groeyen: maer door dien dat sij de Poelcruyden / dat is de gene die in vochten ende broeckachtigen gront wassen/ soo nae sij zijn / om dieswille oock hebben wij de selve met de voorseyde Poelcruyden willen ende moeten beschrijven.

Nochtans en zijn de cruyden die in vochte plaetsen groeyen/ hier niet alle beschreven/ maer alleen de gene die met dit Boeck van de Boedende cruyden best sienen over een te comen: want wij hebben veel van de selve al willens ende met een rijp beract ende voorzghenomen opstel achtergelaten / om dat sij op ander plaetsen wat bequaemlijcker van ons beschreven ende gestelt waren geweest. Daer en tegen soo hebben wij onder dese Poelcruyden oock sommige soorten van gewas beschreven / die eygentlijk sulx niet en zijn/ maer op goet ende niet heel waterachtich lant plegen te groeyen/ naemlijck sommige soorten van Claveren/ de welcke van ons/ om de gemeenschap van de naemen/ ende om de drij aen-een-hangende bladeren/ van de ander Claveren die in de poelachtighe plaetsen wassen / geensins afghesondert oft ghescheyden en mochten wesen.

Om de voorseyde redenen dan hebben wij alle dese cruyden in dit Vierde Deel willen begrijpen ende beschrijven: Maer van het Cozen eerst beginnende sullen van de Terwe onsen aenvang nemen: Want het is meer dan reden/ dat voor alle de soorten van Cozen eerstlijck beschreven worde / igene dat van een tegelijck voor het beste/ ende edelste van allen geacht/ ende leest gebuyck pleegt te zijn.

HET I. CAPITTEL.

Dan Terwe.

Geslacht.

Terwe.

老頭麥

D e oude Cruydtbeschryvers / die nae de plaetsen ende landen van daer de Terwe tot scoonen ende in andere steden hier voortijts ghebrocht plaech te worden / het onderscheyt van de selve aenmerckent ende ghenomen hebben / maerken ende beschreuen veelverley gheslachten van Terwe / gevende de selve beschreuen naemen / nae de landen ende plaetsen daer sij gegroeyt was: Maer de gene die alfulcken wijt ende onbescheydelijck verschil achterlaten / als Columella ende Plinius deelen ende sesheden de Terwe maer in drij gheslachten: van de welcke het een ghenaeint wordt Robus, het ander Siligo, dat twee winter-buychten zijn/ het derde Stranium, dat Sommer-Terwe is: Welcke hij nochtans in drie waerheyt maer een gheslacht en zijn: want heur onderscheyt alleen daer in leyd: dat de ene wat swaerder oft winter dan d'ander is / ende dat de sommige voor den Winter/ ende de ander naer den Winter gesaeyt worden. Daarom sullen wij in dit Capittel maer alleen de beschryvinge van eenderhande Terwe geven / achtende dat de selve ghenoech sal wesen om de Cruydtbeemmers daer volcomen kennisse van te doen krijgen: doch tot meerder behoedeninghe / sullen wij daer beneffens de naemen van de voorseyde ander beschreveden verhalan.

Gedaente. Alle Terwe heeft ronde hooge Halmen oft Stelen / dickwijls veel van eender wortel voortcomende / drij oft vier ledelkens oft knoophens hebende / die grooter ende hoogher zijn dan de halmen van Gerste: met twee oft drij smalle grassachtige blaeskens beleeft / clepender dan die van de Rogge: op d'oyverste van dese stelen / verre boven de bladeren / we het berde oft vierde lidt / comt de aere voort / ghemeynlijck bot ende niet stelich / somtijts oock met sommighe coyte stehelighen besett / ende omringt: dese aeren zijn van veel keemen oft Geele Cozenen versamelt: de welcke wt heur volsteren oft schellachtighe blaeskens seer lichtelijcken vallen / ende in de doyschneere seer haest wafselmeten worden. De Wortel is dun / salselachtich ende menichvuldich.

g Plaetse.

81-0959

Plaetse. Terwe comt voort bijnae in alle ghewesten van de werelt / immers daer geen wilde menschen en woonen: Ende nae de beschreydenheit van de plaetsen wordender veelderhande soorten van dit ghewas aenmerckent / en niet besunder toenaemen onderkent / niet alleen van berwe grootte/ gedaente/ maer oock van smaek en eygentheit van den anderen seer verschillende: als Theophrastus betuygt / en hedensdaechs bekender is dan datmen daer veel meer woorden af hoest te maeken.

Dan voor allen begeert de Terwe een vette en wel gemeste eerde / ende die eer openluchtich ende wel ter Sonnen staende / dan bocht oft met water besproydt. Want/ als Columella betuygt / sij aert ende wast veel beter ende welldiger in droogen gront: maer in heel bochten / waterachtigen ende broeckachtighen gront / bergaert sij ende belieft sij veel van heur goetheit ende edelheit: selvs verandert het berde ier nae dat sij op dusdanige eerde ghesaeyt is gheweest / in Siligo / dat is in lichter ende witter Terwe / die voor onedelber gehouden wort: nochtans de selve van daer wederom op bequaemeren / betten en wel gemesten gront gesaeyt zijnde / (te weten als de swaerste Cozenen wtgelesen ende ghesofen worden om te saepen) pleecht in beter Terwe te veranderen / die men Robus noemt/ seyd Plinius.

g Tijt. De Terwe wort meestendeel in de Herfstmaent ende Wijnmaent gesaeyt: somtijts oock wel in de Lente oft Voorjaar / dat is / in den Meert. Alsoe in den Herfst gesaeyt is staet sij den heelen Winter door groeyen / en licht heur selven met bescheyden halmen in de hoochte op / en is oock niet meer wortelen inder aerden vast. In de Lente gesaeyt zijnde heeft sij min halmen / en staet soo vast inder aerden niet. Dan soo wel de ene als d'ander worden berde tsamen in de Wijnmaent ende andere Sommerse maenden rijp.

g Naem. Dit gewas heet in onse taal Terwe: in't Dooch Duytsch Weysen: in't Fransch Bled ou Fourment in't Italiaensh Grano: in't Spaensh Trigo: in't Engelsch Weet. Den Grietschen naem is Pyros *ῥῆος*: den Latijnschen Tricum: Het welken naem Tricu nochtans in Latijn ghemeynlijck alle soorten van Cozen verstaen ende begrepen worden / die hyn jaet in aeren voortbringende met doysen oft snipen geluybert / wtgeschijdt ende vergaderd plegen te worden: soo hebben de rechtgeleerde in beschreyden plaetsen van de Kersche Werten met het woort Tricum alderhande Cozen verstaen: Dan eygentlijk beteeckent den naem Tricum igene dat in't Griec Pyros *ῥῆος* heet / ende dat wij hier voor de oprechtige Terwe beschryden.

1. Robus, ende V Winter Terwe. De Gerste en meest geachtte soorte van Terwe / is van Columella Robus gheheet gheweest: te weten de gene die hard / vast ende gelijckich is / ende niet allen niet een / rotsachtighe berwe van burten blint / maer oock geroot oft gebroden zijnde de selve berwe van binnen vertoont: Dese soorte wort soo veel meer geacht / hoe sij swaerder weegt / en hoe sij meer blinckert: met welcke kentecken alderhande Cozentwerck meest onderkent ende voor het beste van de ander onderscheyden pleegt te worden.

2. Siligo. Het Tweede gheslacht van Terwe / dat niet soo hard / maer zachter / wecker / lichter / en binnen in niet selder ende boover merech oft meer verbult is / ende daerenboven witt van berwen / sulx als in meest alle landen voor het beste gheslacht van Terwe gehouden wort / ende Winter Terwe heet / is van de oude schryvers in Latijn Siligo genoemt gheweest. Dese Terwe heeft Plinius / om den wille van heur witticheyt ende soeten smaek / die sij in't einauwen van heur geest / seer geyesen / en voor de beste ende lekkerste Terwe gehouden. Siligo / seyd hij in het 8 capittel van sijn 18 boeck / soude men eygentlijck voor het pupck ende het beste oft alderleckerste van alle de gheslachten van Terwe moghen houden: want sij is witt / sonder eenighe cracht / ende sonder gewicht / seer ghemeyn inde bochte gewesten / als in Italen ende dat deef van Spanckich dat aen Italen paelt. Dit zijn de woorden van Plinius / aengaende dese witte Terwe / oft Siligo. Van Columella bekent wel dat dese Terwe wel de alderghesentste ende sejonste is / om daer hooft af te barcken / doch om dieswille dat sij soo swaer niet en is als ander Terwe / daarom rekent hij de selve voor een secht iac gebruechelijck gheslacht van Terwe: Terwe / schijft hij / die van burten wittachtich / van bin-

nen heel witt in't aenschouten is / moet voor lichthe / ydele ende boose Terwe gherekent worden: daerom en sal ons de Siligo niet bedriegen / al ist sake datse sommighe wijnen: want meest alle de Lantluden en wenschen niet min dan dusdanige Terwe in heur ackeren te bergaderen: gemerckent datse een gebruech van de Terwe is / ende al ist sij witter dan d'ander Terwe / nochtans isse heel lichter dan de Terwe die wij voor goet houden.

3. Het Derde gheslacht van Terwe / dat in den Meert gesaeyt wort / noemmen hier te lande Sommer Terwe / (ghelijck de ander boogbeschreyden soorten / om dat sij in den Herfst ghesaeyt worden / Winter Terwe plegen te hieten:) in Latijn / als Columella seyd / Tricum Martium, dat is Terwe van drij maenden / oft oock Stranium ende Setanium, nae de Grietsche naemen Trimenos pyros *ῥῆος* / ende Setanias *ῥῆος*. Dese Terwe is de lantluden de alderghenaeinste ende liefste / gelijk ons den selven Columella te kennen geeft: want als door de groote wateren ende bochticheyt des Herffts / oft om eenige ander oorsaken de saepinghe die voor den Winter behoorden te gheschieden: naegheslaeten oft belett is gheweest / dan plegen sij dese Terwe in den Meert te saepen / ende soo hun schade eensdeels te boeten ende te verhalan. Sij is in Griec ende Latijn Trimenon oft Trimekre, als Terwe van drij maenden / toegenaemt / om dat sij in Italen de berde maent nae dat sij ghesaeyt is gheweest / rijp pleegt te worden. Van de beste ende ghemeyne Terwe / insonderheit van de Siligo / (met de welcke sij van witticheyt ende lichticheyt seer wel over een comt / ende daerom voor een medesoorte van de selve te houden is) verschijlt sij alleen in den tijt van saepen: Want waer sij vroeger gesaeyt / sij soude genackelijcker ende welckelijck voortromen: ende de voorwaer de selve Sommer-Terwe als sij in den Herfst gesaeyt wort / pleegt veel beter te tieren / ende te aerden / soo Columella betuygt.

g Aert, Cracht ende Werkinge. De Terwe / seyd Galenus / wort van de menschen meer dan ander Cozen groeffent / ende met groote nutticheyt gebuyckert. Onder alle de geslachten van de selve moctmen voor de beste ende t' meeste boedsel gevende verkiezen / de gene die vast ende ghelijckich is / ende van heur gantsche stoffe ende gestaltemisse soo dicht in een ghebronghen ende hard is / datmen se met de tanden naerwos ghebrueken oft in stucken bijten can. Want foodanige Terwe pleegt met een cleyn gewicht het lichaem seer veel boedsels te geben: Maer de gene die gantsch anders gestelt zijn / ende met de tanden seer haest ende lichtelijck gecroocht ende ghemozelt worden / ende gebroden zijnde / seld / boos ende niet dicht oft vast in een gebroden / bevonden worden te zijn / geven heel luttel boedsels / al ist sake datmen daer seer veel af eet.

Dan de Terwe als een medecijne van buyten des lichaems gebuyckert ende opgelegd / is warm inden eersten graed / sonder nochtans enige merckelijcke verdroogende oft bochtmakende cracht. Sij heeft oock eenige saepe elcende gesmijchheit / door de welcke sij het inghe-want verstoppen can.

Alderhande Terwe seyt Dioscorides / raistu geyeren / sij alleen / sij bij ander spijse ghedaen / doet ronde woymen in den lype groeyen: Van ghenaut oft rautu in stucken gebeten / is goet geleyt op de beten van de verwoede honden.

Meel van Terwe / met tsap van Wilsen / is goet tegen den vloet van de bochticheyt op de zenuwen stekende / daer aen gestreken: insgelijck oock tegen de opblasingen des ingewants: selve Meel met Huentich-Azim / Orpymel genoemt / neemt alle spioeten ende placken van't aenschicht ende andere hart des lichaems wech.

Het Meel van Sommer-Terwe / oft Setanion / ende oock van de Winter-Terwe / met Wijn oft Eick / is goet gestreken op de beten van de sommighe gederten.

Van't selve Meel een papken gemaect / ende gelecht / slijft het bloetspouten: Ende alsoe met Water ende Winte gesoden wort / dienet totten hoest ende rouwicheyt van de keele.

Stof-Meel van Terwe / met Huentich ende water / oft met Olie ende Water ghesoden / doet scheyden alle ontstekingen ende geuillen.

De Semelen van Terwe in goeben en stercken Eick gesoden /